

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK 321.01(497.4)“199/200”

Primljeno: 28. lipnja 2009.

Ne lomovi, nego razvoji: politička teorija u Sloveniji od 1990. do danas

JERNEJ PIKALO*

Sažetak

Članak se bavi razvojem političke teorije u Sloveniji od 1990.** Daje pregled razvoja discipline i ustvrđuje da je on započeo pokretanjem studija političke teorije 1961. Razmatraju se autori, ideje, knjige i pristupi. Članak dovodi u pitanje pretpostavku kako studiji političke teorije u Srednjoj i Istočnoj Europi imaju sličnu sudbinu, pokazujući da u političkoj teoriji u Sloveniji nije bilo lomova ni jazova, nego da bi točnije bilo govoriti o razvoju, u kojem se svaka sljedeća faza temelji na prethodnoj. Autor kritički ocjenjuje javnu ulogu političkih teoretičara, njihova (ne)stajališta o političkim teorijama, njihovu odgovornost i njihov razvojni potencijal.

Gljučne riječi: politička teorija, Slovenija, demokratizacija, javna uloga političke teorije, razvoj discipline

Ovaj tekst ne obrađuje povijest političke teorije u Sloveniji. Bilo bi odviše pretenciozno da povijest discipline piše netko tko se s njom pobliže upoznao tek nedavno i tko ju je samo studirao i prilično kasno počeo pratiti. S teorijskoga je gledišta bolno jasno koji su problemi, ograničenja i zamke povezani s pisanjem povijesti. Od prezentizma (čitanje i tumačenje povijesnih pojava u današnjim kategorijama, zanemarujući povijesni kontekst) do isforsiranih interpretacija koje se u takvim poduhvatima mogu javiti. Stoga ova skica ne govori toliko o povijesti discipline u Sloveniji koliko o njezinu današnjem stanju. Dok se u svijetu zadnjih godina objavljuje sve više studija o stanju discipline (vidi npr. O'Sullivan, 2000), u Sloveniji gotovo i nije bilo kritičke refleksije o stanju političke teorije. Kad bi u okviru političke teorije nastalo kakvo posebno potpodručje proučavanja (teorija o političkoj teoriji), slovenski

* *Jernej Pikalo*, Fakulteta za društvene vede u Ljubljani.

** Šira verzija izlaganja na Hrvatskim politološkim razgovorima, održanim u Opatiji 2. listopada 2008. na temu "Politička teorija u zemljama bivše Jugoslavije".

bi politički teoretičari uglavnom odgovorili šutnjom. Ovaj se prilog nikako ne može smatrati podmirivanjem povijesnoga duga. Ovo je prije pokušaj skiciranja glavnih trendova i likova prošlosti samo zato da bi se mogle razumjeti aktualne strukture i ideje. Pokušat ću, nešto više od dvadeset godina nakon zadnje, Bibičeve kritičke ocjene (1986), kritički ocijeniti disciplinu političke teorije.

Glavna je postavka ove skice da se, unatoč velikim političkim, društvenim i državnim promjenama koje su političku teoriju i njezine protagoniste u Sloveniji suočavale sa zahtjevnim i neprestanim izazovima, u pogledu njezine povijesti ne može govoriti o jazovima ili lomovima, nego prije o razvojjima ili prijelazima iz jednoga razdoblja u drugo. U političkoj teoriji u Sloveniji postoje kontinuitet i tradicija; po tome se ona razlikuje od nekih drugih istočnoeuropskih i srednjoeuropskih političkih teorija (usp. Klingemann, Kulesza, Legutke, 2002; Fink-Hafner, 2004: 155, 166).

Prvi razvoj: od političkog obrazovanja do istraživačke institucije

Politička je teorija bila sastavni dio politologije od samoga početka njezine institucionalizacije u Sloveniji. Odluka da se politički studiji institucionaliziraju na ustanova visokog obrazovanja proizašla je iz ondašnjega shvaćanja da je društvu i politici potrebna institucija na kojoj će politička elita moći stjecati praktično i teorijsko znanje, ali i da modernome društvu treba ozbiljna istraživačka institucija koja se politikom bavi na znanstven način. Premda je neupitno da je politologija u Sloveniji, kao i u mnogim drugim zemljama svijeta, prvotno "pogurana" odozgo ponajprije radi reprodukcije političkih elita (usp. Fink-Hafner, 2004: 153), zatvorena politička škola (*Visoka šola za politične vede* utemeljena je 1961) polako je prerasla u modernu istraživačku instituciju.

Za institucionalizaciju politologije okolnosti su bile osobito povoljne prvih godina rada škole, početkom sedamdesetih, s jačanjem Kavčičeva liberalizma nasuprot Kardeljevu utjecaju. Institucionalizacija politologije kao discipline bila je kvalitativan korak naprijed, ne samo u smislu znanstvene podjele rada između discipline već ponajprije stoga što se u društvu razvila svijest da politički procesi zahtijevaju stalno i sustavno istraživanje (Bibič, 1986: 1401). S tim u vezi politička se teorija smatrala teorijskom osnovom za sve političko istraživanje, sastavnim i nužnim elementom razvijanja istraživačkoga programa.

Politologija kao disciplina nastala je u prvome redu iz prava i političke filozofije.¹ Tomu je tako ponajprije zbog osobnoga obrazovnog *backgrounda* prve generacije profesora na školi. Narednih je godina uspostavljena osobito jaka veza sa

¹ U zadnjih četrdeset godina mnogi su se filozofi bavili političkom filozofijom i političkom teorijom. Institucije u okviru kojih su djelovali bile su ili Slovenska akademija znanosti (Tomaž

sociologijom, što je dovelo do plodonosnog preuzimanja uglavnom kvantitativnoga metodološkog znanja i empirijskog istraživanja.² U povodu 25. obljetnice discipline profesor Bibič napisao je da se “s vremenom iskristalizirala svijest o politologiji kao samostalnoj disciplini. Isprva je bila isprepletena s predodžbom o politologiji kao pojmu-‘kišobranu’ za porodicu društvenih znanosti, ali postupno je postajalo sve jasnije da je politologija samostalna društvenoznanstvena disciplina s vlastitom istraživačkom agendom te specifičnim obrazovnim i socijetalnim funkcijama” (Bibič, 1986: 1402). Rano preuzimanje kvantitativnoga metodološkog znanja od sociologije značilo je da je politologija mogla potpuno razviti razne tehnike istraživanja, i teorijske i empirijske, te njima ovladati (usp. Fink-Hafner, 2004: 158). To je također značilo da je bilo omogućeno i poticano interdisciplinarno istraživanje, iz kojeg su proizašli iznimno važni i pionirski međudisciplinarni projekti kao što su Slovensko javno mnijenje i kasnija empirijska politološka istraživanja u sedamdesetima i osamdesetima. S vremenom je došlo i do postupne diferencijacije unutar nove discipline politologije: međunarodni odnosi i studiji obrane postali su zasebna specijalizirana područja istraživanja i podučavanja.

Teme istraživanja koje su prevladavale prvih godina u određenoj su mjeri bile odraz širega socijetalnog i političkog konteksta, premda su bile i pionirske i progresivne. Nisu služile samo izravnim potrebama vladajuće političke elite, a to posebice vrijedi za političku teoriju. Političkoteorijsko istraživanje bilo je manje izravno primjenljivo u politici od istraživanja nekih drugih poddisciplina politologije, osobito onih koje se bave empirijskim istraživanjem i interpretiranjem njegovih rezultata. Ondašnja politička teorija ponajbolje se može opisati kao sredstvo za stvaranje političke svijesti, kako u istraživačke tako i u političke svrhe. Elaboracija širega pojma politike bila je jedna od najistaknutijih i najpomnije proučavanih tema. Činjenica da je to bila istaknuta tema istraživanja može se protumačiti kao napor uloženi u samopreispitivanje i postavljanje temelja, pogotovo prvih godina istraživanja i podučavanja. No elaboracija pojma politike može se smatrati i pokušajem otklona od uvriježenih pravila percipiranja dnevne politike (uglavnom nadahnutih politikom i njezinim načinom mišljenja) te širom otvorenom raspravom o tome što politika ustvari jest. Premda se spomenuta elaboracija uglavnom vršila u okviru aktualne socijalističke realnosti, obuhvaćala je i kritiku kapitalističkoga i buržoaskoga shvaćanja politike. Elaboracija pojma politike kao tema nikad nije skinuta s istraživačke

Mastnak, Rado Riha, Jelica Šumič Riha, Peter Klepec, da spomenem tek nekolicinu današnjih kolega) ili Filozofski fakultet (primjerice, među ostalima, Božidar Debenjak i Igor Pribac).

² U etabliranju političke teorije u Sloveniji sudjelovali su i neki od najistaknutijih slovenskih sociologa. Profesor Rudi Rizman tek je jedan od mnogih koji su se bavili pitanjima kao što su liberalizam, nacionalizam, nacija, politička pitanja etniciteta itd. Osim njega političkom su se teorijom bavili i Rastko Močnik, Jože Vogrinc, Milica Antič Gaber, Slavko Gaber itd.

agende i ponovo je izbila u prvi plan na početku novoga tisućljeća, kad je politička teorija nastojala proučiti utjecaj drugih (uglavnom prirodnoznanstvenih) disciplina na shvaćanje politike i politologije. Još jedna tema koja se intenzivno proučavala sedamdesetih i osamdesetih godina bila je dijalektika građanskog društva i političke države, uključujući i Marxova gledišta o tim dvama pojmovima. Istraživanje civilnoga društva pojačalo se u drugoj polovici osamdesetih, kad je politički pluralizam iz dana u dan bio sve izgledniji. Godine 1990. zagrebački *Cekade* objavio je knjigu Adolfa Bibiča *Civilno društvo i politički pluralizam*. Druge teme istraživanja uključivale su, između ostaloga, gledište Rose Luxemburg o odnosu između vođe i mase, način na koji je Antonio Gramsci poimao politiku, civilno društvo i hegemoniju, teorije interesā, antropologiju politike, teorije izbornih sustava, poimanja samoupravnoga pluralizma itd.

U povodu 25. obljetnice discipline Bibič se osvrnuo na ciljeve njezina budućeg razvoja (1986: 1405).³ Izrazito je naglasio da se politologija mora metodološki istraživati i još dublje promišljati. Dosad u istraživačkome radu nije bilo dovoljno adekvatne autorefleksije u pogledu uloge politologije u modernim društvenim znatnostima i odgovarajućoj praksi. Specifična uloga politologije trebala bi se pognije i neprestano ispitivati. Njegova druga preporuka u vezi s budućim radom odnosila se na bolje razumijevanje jugoslavenskih i slovenskih političkih institucija. Treća je preporuka bila da se stavi jači naglasak na komparativno političko istraživanje i na jugoslavenskoj i na međunarodnoj razini. Bibič je osobito važnom zadaćom smatrao promicanje istraživanja povijesti političkih ideja, s naglaskom na slovenskim političkim idejama, koje su se često previđale. Važnim je ciljem istraživanja smatrao i kritiku normativizma u politologiji, proučavanje inozemnih i međunarodnih socijalističkih pokreta te komparativnu političku kulturu.

U prvih 25 godina vidljiv je kontinuitet tema istraživanja. Zahvaljujući stalnu proučavanju nekih tema (npr. elaboracija pojma politike) iz komparativne su se perspektive mogle pratiti promjene vlastitih gledišta, a i promjene konteksta i političkoga okružja, koje se uvijek odražavaju u pojmovima i idejama. Kontinuitet nije samo važan za osobnu naknadnu upotrebu, nego i stvara osjećaj jasnoga institucionalnog identiteta i svrhe. Jasan identitet i svrha bili su presudni za instituciju koja je u to vrijeme bila relativno mlada i u fazi rasta. Kontinuitet i identitet u prvome su redu proizašli iz osobnog angažmana pojedinaca koji su bili oličenje političke teorije u Sloveniji te iz njihove pionirske dalekovidnosti. Ubrzo im se pridružio mlađi naraštaj, koji je političku teoriju poveo u nova područja, nove teme istraživanja i nova promišljanja.

³ Za potrebe ovoga članka navedeni su samo ciljevi povezani s političkom teorijom.

Drugi razvoj: u službi zemlje

Kako je politička teorija u Sloveniji reagirala na demokratsku tranziciju? Jedna je stvar sigurna. Političku teoriju to nije zateklo nespremnu. I prije stvarne društvene i političke promjene u Sloveniji politički su teoretičari ponajviše razmišljali o tome kako bi novi demokratski poredak i država trebali izgledati (vidi, primjerice, među mnogima, Bibič, 1989; Devetak, Grafenauer i Bibič, 1989; Bibič i Lukšič, 1991). Takozvani “Dani slovenske politologije”, organizirani u Ankaranu i Portorožu krajem osamdesetih, nisu bili tek okupljanja političkih teoretičara, nego i mjesto na kojemu su svi istaknuti slovenski politički teoretičari raspravljali o aspektima novoga demokratskog poretka i političkoga života nove neovisne države, uključujući stranke i stranački sustav, demokraciju i demokratizaciju, lobiranje, pluralnost interesa, nacionalno pitanje itd. Ta su okupljanja u obliku znanstvenih konferencija imala velik odjek u široj javnosti i kod političke elite. Tih i narednih godina konferencijama su prisustvovali predsjednik države, predsjednik vlade, predsjednik slovenskoga parlamenta te još neki političari, što svjedoči u prilog njihovoj važnosti u politici i društvu. U prvim danima neovisne države činilo se da politolozi općenito i politički teoretičari posebno služe svojoj zemlji na izvanredan način – promišljajući razne političke ideje i rješenja te dajući savjete o njima.

U drugoj polovici osamdesetih istraživačka se agenda promijenila u skladu s novim političkim kontekstom: u prvom je planu bio odnos između civilnoga društva i političke države, zajedno s različitim institucionalnim i teorijskim oblicima političkoga pluralizma. Korporativizam i neokorporativizam istraživani su u opreci prema klasičnome liberalizmu i neoliberalizmu. Mnogo je istraživanja “inicirano” kao reakcija na novi kontekst u društvu, u kojemu su se isticale klasične i neoliberalne ideje. Krajem osamdesetih različiti teorijski oblici liberalizma smatrali su se univerzalnim lijekom za probleme slovenskoga socijalističkog društva.⁴ Vjerojatno nije slučajnost da su na slovenski jezik najprije prevedeni liberalni autori određene orijentacije kao što su Hayek, Friedman itd., a nekoliko godina poslije na red su došli i drugi liberalni mislioci. Istraživanje se između ostaloga bavilo i tekstovima *Federalista*, neokonzervativnim pokretima itd. Iz današnje perspektive vidljivo je da je promjena istraživačke agende bila pokazatelj potrage za novom ulogom političke teorije kao istraživačke, podučavateljske i profesionalne djelatnosti u slovenskome postsocijalističkom društvu.

Prijelaz na demokraciju i novostečena državna neovisnost ponudili su politolozima nove prilike da pokažu svoju stručnost širokoj javnosti. Ubrzo nakon izbora 1990. Slovensko politološko društvo napisalo je i objavilo utjecajnu analizu izbor-

⁴ Slovenija se u tome pogledu nije znatno razlikovala od ostalih srednjoeuropskih i istočnoeuropskih socijalističkih društava.

nih rezultata (Fink-Hafner, 1990); nije dakle propustilo povijesnu priliku da interpretira prve višestranačke izbore. Politologija je pokazala relevantnost znanja koje posjeduje i otada je napravljen niz analiza izbora. Politolozi su uključeni u stručna tijela koja se bave ustavnom promjenom, od prvog ustava do najnovijih amandmana. Sudjelovanje u institucionalnome i ustavnome dizajnu bilo je jasan pokazatelj kakvu ulogu disciplina ima u društvu.

Ako se ijedan događaj može smatrati simboličkim prijelazom i prekretnicom u slovenskoj političkoj teoriji devedesetih godina, onda je to objavljivanje zbornika *Što je politika? (Kaj je politika?, 1997)*. Ta knjiga u mnogo pogleda označuje prijelaz sa stare, prvotne političke teorije na potpuno nov pristup. Njezino objavljivanje podudara se s preranom smrću profesora Bibiča, koji je od samog početka bio najistaknutiji predstavnik slovenske političke teorije. Prikladno naslovljena *Što je politika?*, ona je još jedan pokušaj elaboracije pojma politike, što je godinama bio predmet neprestanih nastojanja. Povrh toga bio je to prvi kompendij modernih političkih teorija na slovenskome jeziku, kombiniran s klasičnim citatima o politici. Profesor Bibič za zbornik je odabrao najznačajnije i najaktualnije priloge političkih teoretičara iz cijeloga svijeta, uključujući i nekoliko osobnih prijatelja. Tekstovi su grupirani u četiri cjeline: *O pojmu politike*, *Politika kao demokracija*, *Nova politika* i *Politika iz filozofijske perspektive*. Bila je to posljednja publikacija koju je Bibič uredio (doduše, nije dočekao njezino objavljivanje) i prva u kojoj je, u uvodu Igora Lukšiča, predstavljen nov pristup političkoj teoriji.

U uvodu naslovljenom *Onkraj političke mehanike* (Lukšič, 1997) Lukšič je izrazio sve veću zabrinutost zbog načina na koji se politička teorija razvijala. Ustvrdio je da je dosad politička teorija bila njutnovska, klasično mehanicistička, te da je svoj metodološki i metateorijski aparat preuzela od klasične fizike. Prema njegovu sudu, politička bi teorija trebala početi misliti u drukčijim kategorijama, na drukčijim temeljima, iz nove svijesti, bliže hegelovskom, fukoovskom, psihoanalitičkom i kvantnofizičkom pristupu. Nastavio je s razvijanjem postavke kako je rasuđivanje u kvantnoj mehanici najbliže novome načinu mišljenja u političkoj teoriji. Ideje iznesene u uvodu nisu bile sasvim nove i već su se susretale u političkoj teoriji. No uvod je bio važan zbog toga što je simbolički oslobodio prostor novome načinu mišljenja, potpuno novim pristupima političkoj teoriji. Političkoteorijsko rasuđivanje odvratilo se od na državu usmjerenog i "primjenljivoga" političkog mišljenja koje je prevladavalo krajem osamdesetih i početkom devedesetih, te se politička teorija otvorila novim pristupima, nije se bojala kritički ocijeniti dotadašnji istraživački rad, bila je u stanju spoznati svakovrsne poveznice na metarazini i protorazini s drugim disciplinama (uključujući prirodne znanosti), promišljala je društvene implikacije onkraj države itd. Rasla je i s obzirom na ljudske resurse, jer su se uključili neki znanstvenici iz drugih područja, obogativši tako odsjek političke teorije.

Treći razvoj: prema novoj političkoj teoriji

Moguće je nekoliko različitih periodizacija razvoja politologije u Sloveniji. Njezin se razvoj uglavnom dijeli na tri razdoblja: razdoblje početne ovisnosti politologije o politici, potom razdoblje liberalnoga socijalizma u kojemu je stekla neovisnost i etablirala se kao neovisno područje društvenoznanstvenih studija te naposljetku razdoblje pluralnoga poimanja politologije i njezinih reakcija na izazove demokratiziranog i globalno povezanog konteksta (usp. Fink-Hafner, 2004: 154). Razvoj političke teorije nakon 1997. uvelike se kretao u smjeru pluralnih pristupa političkoj teoriji u najširem smislu, katkad čak do te mjere da potpodručja nisu imala zajedničke osnove za komunikaciju.

Razvoj nakon 1997. bio je eksponencijalan i u prvom je planu bilo širenje predmeta proučavanja političke teorije. Ostvaren je velik dio zadaća i ciljeva za budućnost što ih je profesor Bibič postavio u članku iz 1986. Usvojeni su novi metodološki pristupi, osuvremenjeno je istraživanje povijesti političkih ideja, a od prošle se godine odsjek političke teorije sprema pokrenuti (dopuste li financijske okolnosti) opsežan program istraživanja povijesti slovenskih političkih ideja.

Od 1997. teme su se istraživanja znatno promijenile. Dijelom zbog promjena u osoblju i njegovim istraživačkim usmjerenjima, a dijelom zbog promjene domaćeg, međunarodnog i globalnog konteksta. Milan Balažic, stručnjak za sociologiju i psihoanalizu, mnogo je pisao o međudnosu psihoanalize i politike (npr. 1995, 2007), o slovenskoj političkoj povijesti (2004, 2006) i o političkoj filozofiji (2007a, 2008). S druge strane, Andrej A. Lukšič političkom je ekologijom otvorio potpuno novo područje proučavanja, spajajući promišljanje rizičnih tehnologija s političkim stavovima i gledištima (Lukšič, 1999). Andrej Kurnik obogatio je odsjek političke teorije francuskom i talijanskom političkom mišlju, obrađujući teme i autore kao što su Foucault, Negri, Hardt, Badiou, Balibar (Lukšič i Kurnik, 2000; Kurnik, 2005). On uspješno spaja politički angažman u civilnome društvu s akademskim radom, u kojemu valja istaknuti prijevod Negrieva i Hardtova djela *Imperij*, koje je imalo velik utjecaj na javne rasprave oko 2005. Povrh toga radi s migrantskim zajednicama u Sloveniji, povezujući teorijsko znanje iz rada sa studentima na kolegiju o migraciji sa svakodnevnim iskustvima migranata. Žiga Vodovnik mnogo je pisao o američkoj anarhističkoj i liberalnopolitičkoj misli te o teorijama otpora (Vodovnik, 2004). U brojne nove teme istraživanja odsjeka političke teorije ubraja se i povijest Europe i Europske Unije. Tim predvodi Cirila Toplak, stručnjak za povijest i međunarodne odnose. Njezina knjiga *Sjedinjene države Europe: povijest europske ideje* (Toplak, 2003) dio je nastavnoga programa mnogih kolegija u Europskoj Uniji. Nekoliko publikacija pozabavilo se i temom države i njezine nove uloge u procesima globalizacije, primjerice Pikalova *Neoliberalna globalizacija i država* (Pikalo, 2003).

Zadnjih se godina na odsjeku političke teorije formira skupina od nekoliko mladih političkih teoretičara koji se bave teorijskim regionalnim studijima.

Jedna je tema, čini se, osobito draga političkim teoretičarima na Fakultetu političkih znanosti. U skladu s davnašnjom tradicijom neprestana elaboriranja pojma politike, odsjek političke teorije intenzivno se bavi metodološkim pitanjima, posebice pitanjem razgraničenja politologije od prirodnih znanosti. Najnoviji je rezultat toga nastojanja zbornik o političkim metaforama (2008) koji su uredili Pikalo i Terrell Carver s Bristolskoga sveučilišta.

Politička je teorija narasla i u institucionalnome smislu stvaranjem vlastitoga istraživačkog centra, prvoga te vrste u Sloveniji, koji se bavi isključivo političkom teorijom. *Centar za kritičku politologiju* proizašao je iz potrebe za istraživačkom sredinom u kojoj će se prakticirati politička teorija u najširem smislu. U akademskoj godini 2009/2010. započet će novi poslijediplomski i doktorski programi iz političke teorije; time će biti upotpunjeno institucionalno okruženje u kojemu će se politička teorija moći dalje razvijati i napredovati.

Kritička/e autorefleksija/e?

Politički teoretičari diljem svijeta danas u pravilu imaju znatno različita gledišta o prirodi, zadaći i stanju svoje discipline. Za to, po svojoj prilici, ima mnogo razloga, ali najvažniji je povezan s različitim institucionalnim okruženjima u kojima se politička teorija podučava i istražuje. Različita institucionalna okruženja izvor su različitih identiteta političke teorije, te je stoga samopoimanje političke teorije ovisno o njima, uključujući pitanja smatra li se politička teorija samostalnom disciplinom ili mješavinom različitih disciplina, koja je uloga povijesne pozadine u podjeli akademskog rada itd. Sve te dvojbe i eklekticizam izvanredno su produktivni utoliko što potiču obilje rasprava o stanju discipline, njezinoj prirodi i njezinim zadaćama. Tomu je tako ponajprije u onim akademskim i intelektualnim sredinama gdje je stanje discipline napredovalo i gdje su pitanja identiteta i samopoimanja vrlo istaknuta.

U Sloveniji, nažalost, nije tako. Politički se teoretičari u Sloveniji, doduše, unekoliko razilaze u pogledu prirode discipline, shvaćanja njezine javne uloge, njezinih zadaća i njezinih budućih ciljeva. Razlika je samo u tome što u zadnjih petnaest godina gotovo da i nije vođena nikakva rasprava o stanju, zadaći i prirodi političke teorije iz koje bi proizašla itekako potrebna autorefleksija. Stanje discipline bilo je marginalno pitanje, zasjenjeno većim nacionalnim povijesnim projektima kao što su ulazak u EU i u NATO te stjecanje neovisnosti. U zadnjih petnaest godina ono nije bilo važna tema na godišnjim sjednicama Slovenskoga politološkog društva niti je objavljena kakva monografija ili zbornik koji bi se potanko pozabavili upravo tim pitanjem.

Kad bi se spomenuta rasprava ipak otvorila, najvjerojatnije bi isplivala temeljna neslaganja između političkih teoretičara. Prvo, zamišljena bi rasprava pokazala koliko slabo slovenska politička teorija konceptualizira samu sebe. Poimanje što jest politička teorija, što se u nju ubraja, prilično je nejasno. Ili, točnije rečeno, o tome nema općega ili zajedničkog shvaćanja. Kako je politička teorija u Sloveniji institucionalno povezana s dodiplomskim i poslijediplomskim programima političke teorije na Fakultetu društvenih znanosti, njima obuhvaćeni kursevi i predmeti u širokome se krugu smatraju političkom teorijom. Onkraj tih programa u slovenskoj političkoteorijskoj zajednici politička teorija praktički ne postoji (osim pozornosti vrijedne iznimke Mirovnog instituta u Ljubljani te pojedinačnih nastojanja nekih sociologa i filozofa koje smo već spomenuli), te se umjesto toga naziva političkom filozofijom ili općenito filozofijom. S jedne je strane ta potkonceptualizacija prepreka na putu prema jasnijemu identitetu u znanstvenoj zajednici. S druge je pak strane produktivna zahvaljujući svojem eklekticizmu i dosljednu uvođenju mnoštva novih tema i pristupa u političku teoriju. Kad bismo morali odabrati najvažniji razvoj u slovenskoj političkoj teoriji u zadnjih petnaest godina, to bi nedvojbeno bilo uvođenje tema kao što su fizika, biologija, ekologija i mehanika.

Današnje je stanje discipline eklekticizam gledišta. Esencijalističko stajalište, koje zagovara "pravilan" način bavljenja političkom teorijom (kako ga, među ostalima, poimaju H. Arendt, Voegelin, Strauss, Oakeshott), u zadnjih je petnaest godina sišlo s dnevnoga reda. Slovenski politički teoretičari pretežito dijele stajalište kako se nijedan pristup političkoj teoriji ne može smatrati boljim od drugih. Svi bi pristupi trebali biti jednako legitimni. To je minimum s kojim je većina suglasna.

Drugo, kad bi došlo do spomenute rasprave, bilo bi dubokih (ali ne nužno i neproduktivnih) neslaganja u vezi s time kako politički teoretičari poimaju zadaću političke teorije. Ima li politička teorija kakvu moralnu ulogu u političkome diskursu? Može li biti od pomoći u političkome odlučivanju? Je li ona moralno plitka i ograničena na promicanje demokracije, mira, napretka i osnovnih sloboda? Kakva je društvena odgovornost političke teorije? Može li politička teorija doprijeti do politike i političara?

Među političkim teoretičarima u anglofonomj političkoteorijskoj zajednici nema javnih ličnosti, osim možda Ronalda Dworkina i Jürgena Habermasa. Među slovenskim pak političkim teoretičarima ima itekako vidljivih javnih ličnosti. Svi su oni vrlo traženi medijski komentatori raznih političkih pitanja. Komentiraju svakovrsna unutarnjopolitička pitanja, od dnevnih događanja, komparativnih pitanja i ispitivanja javnoga mnijenja do raznih izbora. Problem je (ako se to može nazvati problemom) u tome što rijetko imaju prilike komentirati političku teoriju. *Mainstream*-medije ne zanima politička teorija ni njezin doprinos rasvjetljavanju političkih problema. Za njih je politička teorija potpuno "neupotrebljiva", a uloga joj se

svodi na interna zbivanja u akademskim krugovima. Široka javnost dakle ne percipira političke teoretičare kao teoretičare, nego prije kao političke analitičare, što god taj termin zapravo označavao.

Isto vrijedi za političke teoretičare kao političke savjetnike. Premda su neki postali uspješni ministri i državni tajnici u raznim vladama, na te položaje nisu postavljeni zahvaljujući svojim teorijskim vještinama i znanju, nego zahvaljujući svojim političkim stajalištima, svojoj političkoj moći te svojoj sposobnosti da donose odluke i da ih provode. Na objema stranama postoji obrazac ponašanja prema kojemu je u svakodnevnoj političkoj praksi politička teorija potrebna samo u vrijeme temeljnih promjena ili lomova.

Čini se da je politička teorija otuđena od politike, ne samo u smislu osobnog angažmana nego i u smislu onoga što može ponuditi politici. Realna, aktualna politika može primijeniti sve manje rezultata njezina istraživanja. Može se, dakako, ustvrditi da primarna zadaća političke teorije nije politički angažman. U knjizi *Political Argument* (1965) Brian Barry ustvrdio je da politička teorija ne može rješavati rasprave o temeljnim vrijednostima i o tome kako bismo trebali živjeti – ono što ona može (iako to dolazi iz tradicije analitičke filozofije) jest istraživati moguće ustupke između različitih vrednosnih opredjeljenja. To je moguće poglavito crpenjem iz drugih disciplina, npr. iz ekonomije (Kelly, 2000: 227). U vezi s time postavlja se pitanje društvene odgovornosti političke teorije. Prema Barryevu sudu, uopće nije potrebno brinuti se o društvenoj odgovornosti političke teorije jer politička teorija ne donosi nikakve odluke te stoga nema nikakvih posljedica. Uzimajući u obzir druge Barryeve argumente, možemo se jednostavno upitati što je pravda i može li ona biti predmetom političke teorije. Takav je pristup isprazno moraliziranje, jer ako se već zna što je pravedno (a očito je da društva i političke zajednice to nisu), valjalo bi postaviti drukčije pitanje: što da se učini kako bi društva ili političke zajednice postali pravedniji? Kako te zajednice mogu postati pravedne? Puko istraživanje opcija i njihovo prezentiranje javnosti ne rješava problem, tj. ne čini ih pravednima.

Politički su teoretičari u određenoj mjeri realnopolitički moralizatori. Uglavnom se ne žele politički angažirati ni prikloniti bilo kojoj političkoj strani. Žele zadržati poziciju "lijepo duše". No jesu li politički teoretičari i njihove teorije istovjetni? Imaju li teorije stvarne posljedice u svijetu unatoč tome što to politički teoretičari ne žele? Immanuel Wallerstein u mnogim je prilikama ustvrdio da teoretičari imaju gramšijevsku ulogu organskih intelektualaca te da procesi analize i društvene promjene nisu razdvojeni. Analitički je rad središnji dio prakse promjene (Ish-Shalom, 2009: 305). William Connolly zauzeo je slično stajalište, tvrdeći kako društveni znanstvenik ima obvezu da zagovara one ideje koje bi, prema njegovu sudu, pridonijele promicanju politike odgovornosti kad bi se uklopile u praksu političkog poretka (Ish-Shalom, 2009: 305). Politički teoretičari imaju istu društvenu

ulogu kao i intelektualci i drugi stručnjaci, naime da stvaraju političke ideje koje sa svoje strane oblikuju njih i njihove političke poretke. Pritom nikako ne mogu imati pod kontrolom različite posljedice svojih teorija, osobito ako ostanu na moralnome stajalištu. Ne mogu nadzirati različita tumačenja i pogrešna shvaćanja svojih teorija koja se događaju u javnome prostoru. Ne mogu nadzirati upotrebe i zloupotrebe svojih teorija. Ostanu li politički teoretičari pri svojim moralnim stajalištima, njihova je društvena odgovornost ravna nuli. Jedina je solucija da dođu do jasnoga gledišta o društvenoj odgovornosti kako bi se uhvatili u koštac s problemima s nakanom da ih riješe.

LITERATURA

- Balažic, Milan, 1995: *Gospostvo*, ZPS, Ljubljana.
- Balažic, Milan, 2004: *Slovenska demokratska revolucija 1986-1988: civilna družba, nacionalni program in ljubljanski proces*, Liberalna akademija, Ljubljana.
- Balažic, Milan, 2006: *Slovenski berlinski zid: 1989: partija, alternativa in boj za oblast*, Študentska založba, Ljubljana.
- Balažic, Milan, 2007: *Psihoanaliza politike*, Sophia, Ljubljana.
- Balažic, Milan, 2007a: *Politična antifilozofija*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Balažic, Milan, 2008: *Znanost in realno*, Sophia, Ljubljana.
- Bibič, Adolf, 1986: Politična znanost 25 let kasneje, *Teorija in praksa* (23) 12: 1401-1412.
- Bibič, Adolf, 1989: Več obrazov (političnega) pluralizma: za asociacijski pluralizem, *Teorija in praksa* (26) 8/9: 1049-1062.
- Bibič, Adolf i Igor Lukšič, 1991: *Teoretični in metodološki problemi politične znanosti: bistveni aspekti sodobne teorije pluralizma in demokracije*, RSS, Ljubljana.
- Carver, Terrell i Jernej Pikalo, ur., 2008: *Political Language and Metaphors: Interpreting and Changing the World*, Routledge, London.
- Devetak, Silvo, Bogo Grafenauer i Adolf Bibič, 1989: Razprava o nacionalnem vprašanju, u: Vičič, Vlasta (ur.), *Stanje, vloga in razvojne perspektive družbenih znanosti na Slovenskem*, Marksistični center CK ZK Slovenije, Ljubljana: 772-777.
- Fink-Hafner, Danica, ur., 1990: *Volitve '90: prispevki za politološko analizo: zbornik referatov*, Slovensko politološko društvo, Ljubljana.
- Fink-Hafner, Danica, 2004: Slovenska politologija v spremenjenih domačih in svetovnih okoliščinah: Priložnosti in nevarnosti, *Teorija in praksa* (41) 1-2: 152-172.

- Ish-Shalom, Piki, 2009: Theorizing Politics, Politicizing Theory, and the Responsibility That Runs Between, *Perspectives on Politics* (7) 2: 303-316.
- Kelly, Paul, 2000: Political theory in retreat? Contemporary political theory and the historical order, u: O'Sullivan, Noel (ur.), *Political Theory in Transition*, Routledge, London and New York: 225-241.
- Klingemann, Hans-Dieter, Ewa Kulesza i Annette Legutke, 2002: Political Science in the Countries of EU Enlargement, u: Klingemann, Hans-Dieter/Kulesza, Ewa/Legutke, Annette (ur.), *The State of Political Science in Central and Eastern Europe*, Ed. Sigma, Berlin: 11-33.
- Kurnik, Andrej, 2005: *Biopolitika: novi družbeni boji na horizontu*, Sophia, Ljubljana.
- Lukšič, Andrej, 1999: *Rizična tehnologija: izziv demokraciji: K politični ekologiji*, Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Lukšič, Igor, 1997: Onkraj politične mehanike, u: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana: 11-27.
- Lukšič, Igor i Andrej Kurnik, 2000: *Hegemonija in oblast: Gramsci in Foucault*, ZPI, Ljubljana.
- Pikalo, Jernej, 2003: *Neoliberalna globalizacija in država*, ZPI, Ljubljana.
- Toplak, Cirila, 2003: *Združene države Evrope: Zgodovina evropske ideje*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Vodovnik, Žiga, ur., 2004: *¡Ya basta!: Ten years of the Zapatista uprising: writings of subcomandante insurgente Marcos*, AK Press Oakland, Edinburgh.

S engleskoga preveo
Damjan Lalović

Jernej Pikalo

NOT BREAKS, BUT EVOLUTIONS:
POLITICAL THEORY IN SLOVENIA SINCE 1990

Summary

The paper deals with the development of political theory in Slovenia since 1990. It surveys the development of the discipline and traces its roots back to the beginning of political theory studies in 1961. Authors, ideas, books and approaches are discussed. The paper challenges the assumption that studies of political theory share a similar destiny in Central and Eastern Europe by showing that there have been no breaks or rifts in political theory in Slovenia, but that one can rather speak of evolution, where the next period is based on the previous. The paper critically evaluates the public role of political theorists, their (non)positions on political theories, their responsibility and potentials for development.

Keywords: political theory, Slovenia, democratization, public role of political theory, development of discipline